

Komentarz Ośrodka Badań Azji Centrum Badań nad Bezpieczeństwem Akademii Sztuki Wojennej

Komentarz nr 6/2021; data złożenia: 4 lutego 2021

Dostępność szczepionki firmy

AstraZeneca w Indiach

Kontrowersyjna kwestia dostaw do państw UE szczepionki na COVID-19 opracowanej przez Uniwersytet Oksfordzki i firmę AstraZeneca powinna zwrócić naszą uwagę na dostępność tego produktu w innych miejscach. Gdyby bowiem obecna sytuacja zmusiła rząd RP do poszukiwania dostaw szczepionek z innych źródeł, należałoby między innymi zbadać możliwość nabywania tej samej szczepionki z Indii. Choć ten sposób jej uzyskania wydaje się mało prawdopodobny, nie można wykluczyć, że sytuacja ulegnie zmianie.

29 stycznia szczepionka ChAdOx1 została dopuszczona do obrotu przez Komisję Europejską. Tymczasem produkowana jest ona nie tylko w Europie, ale także przez Serum Institute of India. Ta prywatna firma ma zaś na podstawie uzgodnień z AstraZeneką możliwość samodzielnej sprzedaży do kilkudziesięciu krajów. Choć obecnie na liście tej nie ma państw rozwiniętych, w tym europejskich, być może ograniczenia te zostaną zmodyfikowane. Serum Institute of India najwyraźniej zabiega bowiem o możliwość sprzedaży szczepionki m.in. do Kanady i ten rozwój wypadków należy monitorować. Ponadto szczepionkę od Serum Institute of India nabywa rząd indyjski, który z kolei już teraz podarowuje ten preparat niektórym państwom. Należy zatem na wypadek poważnych braków szczepionek na COVID-19 wy badać możliwość nabycia tego preparatu od rządu indyjskiego bądź Serum Institute of India. W pierwszej kolejności należałoby zwrócić się z tą kwestią do Nowego Delhi.

Kontrowersyjna kwestia dostaw do państw UE szczepionki na COVID-19 opracowanej przez Uniwersytet Oksfordzki i firmę AstraZeneca powinna zwrócić uwagę na dostępność tego produktu w innych miejscach. Gdyby obecna sytuacja zmusiła rząd RP do poszukiwania dostaw szczepionek z innych źródeł, należałoby między innymi zbadać możliwość nabywania szczepionki AstraZeneki produkowanej w Indiach, nawet jeśli w chwili pisania tych słów ten sposób jej uzyskania wydaje się mało prawdopodobny.

Niniejszy tekst służy nakreśleniu głównych wątków, które należałoby zbadać dokładniej w razie rozważania takiej opcji. Podstawowe pytania, na które należałoby szukać odpowiedzi w takiej sytuacji to czy istnieje możliwość nabywania szczepionki bezpośrednio od (1) rządu indyjskiego lub (2) Serum Institute of India. Chociaż w wypadku Polski odpowiedź na oba pytania obecnie wydaje się negatywna, należy monitorować sytuację w kolejnych tygodniach i miesiącach w poszukiwaniu wydarzeń sugerujących, że taka możliwość się pojawia. W tym kontekście należy przyjrzeć się przypadkowi kanadyjskiemu, o którym mowa będzie dalej. W sposób oczywisty wskazane jest również wysłanie zapytań do dwóch wyżej wskazanych instytucji – w pierwszej kolejności do rządu indyjskiego.

Uwaga: niniejszy tekst nie zajmuje się rozstrzygnięciem o skuteczności danej szczepionki. To pozostawia się ekspertom w tej dziedzinie. Komentarz ten skupia się na wąskiej rekomendacji odnoszącej się do bieżącej sytuacji i w oparciu o fakt, że szczepionka firmy AstraZeneca została zatwierdzona do obiegu i rząd Polski zdecydował się ją nabyć i stosować. Zawarte w tekście rekomendacje nie będą miały oczywiście zastosowania jeśli wobec szczepionki pojawią się wątpliwości, które spowodują wstrzymanie jej stosowania w Polsce lub jeśli problem z jej obecnymi dostawami zostanie rozwiązany inaczej.

Rola Serum Institute of India w produkcji szczepionki firmy AstraZeneca

Od połowy stycznia br. Indie rozpoczęły szczepienia swojej populacji na COVID-19. Obecnie w tym celu dopuszczono do użytku dwie szczepionki:

- Szczepionkę **Covishield** (ChAdOx1 nCoV-19), opracowaną przez brytyjsko-szwedzką firmę AstraZeneca i Uniwersytet Oksfordzki (a także założoną przez tę uczelnię firmę). Odtąd dla uproszczenia szczepionka będzie określana w tekście mianem Covishield, a firma ta, jako podmiot ją sprzedający, skrótem **AZ**.
- Szczepionkę **Covaxin** (BBV152) opracowaną przez prywatną indyjską firmę Bharat Biotech i państwową instytucję Indian Council of Medical Research.

W chwili pisania tych słów zatwierdzenie Covaxin do użytku jest bardzo kontrowersyjną sprawą, gdyż nie ukończono jeszcze trzeciej fazy jej testów. Jej nabycie na potrzeby RP nie jest zatem tu nawet rekomendowane i taka możliwość nie będzie w tym tekście rozważana¹.

Zupełnie inaczej ma się jednak sytuacja z pierwszym z tych preparatów. Covishield jest produkowana w Indiach przez prywatną firmę: Serum Institute of India (**SII**), która jest spółką z ograniczoną odpowiedzialnością, ale także największym na świecie producentem szczepionek (licząc według wolumenu produkcji). To ostatnie przełożyło się na jej ogromną rolę w obliczu pandemii. Na bazie współpracy zawiązanej między nimi w pierwszych miesiącach pandemii², SII nie tylko produkuje potężne ilości szczepionek na licencji udzielonej przez AZ, ale może je także w pewnym zakresie samodzielnie sprzedawać.

Jest to zatem rzadka sytuacja, kiedy producent nowego preparatu opracowanego przez inną firmę uzyskuje od samego początku możliwość jego niezależnej sprzedaży. To rozwiązanie jest najwyraźniej podyktowane potrzebą jak najszybszego udostępnienia szczepionki w uboższych państwach w trakcie pandemii. Należy także wskazać, że w pierwszych miesiącach pandemii SII zainwestował dwa miliony dolarów w AZ na rzecz pracy nad szczepionką³ (choć nie sposób stwierdzić, jak dokładnie wpłynęło to na ich przyszłe ramy współpracy). SII uzyskał także wsparcie finansowe od darczyńców – fundacji Gatesów i międzynarodowej organizacji Gavi, the Vaccine Alliance i – aby mógł zwiększyć moce produkcyjne w celu zapewnienia większej ilości szczepionek uboższym państwom w ramach inicjatywy Covax⁴.

29 stycznia br., a zatem na kilka dni przed złożeniem tego tekstu, Komisja Europejska dopuściła szczepionkę AZ do obrotu na terytorium UE⁵. Równoległe dostępne informacje

nie wskazują na to, by preparat produkowany przez AZ w Europie różnił się czymkolwiek od produkowanego przez SII. AZ od początku zakładała po prostu podział miejsc produkcji i docelowych rynków: zakłady AZ w Europie produkują na rzecz państw europejskich⁶, zaś produkcja w wykonaniu SII w Indiach jest nakierowana na potrzeby państw części Azji, Afryki i Ameryki Południowej.

Możliwość eksportu szczepionki firmy AstraZeneca z Indii

Dyrektor SII Adar Poonawalla kilkakrotnie podkreślał, że jego firma w pierwszej kolejności zajmie się dostarczeniem szczepionki na rynek indyjski (na który obiecuje przeznaczyć 50% produkowanych preparatów⁷) i do tych państw, do których jego przedsiębiorstwo zobowiązało się dostarczyć szczepionki w ramach inicjatywy Covax (są to przede wszystkim kraje afrykańskie)⁸. Jak jednak zobaczymy dalej w tekście, już teraz sprzedaje ona najwyraźniej także do innych państw. Firma nie ma także możliwości sprzedaży preparatu na rynku, osobom prywatnym, a jedynie rządowi. Ogólnie jednak współpraca z AZ daje SII możliwość sprzedaży do kilkudziesięciu państw. W październiku dyrektor SII mówił, że jest ich 68 i że są to głównie kraje Afryki i Azji⁹.

Co do Europy, Poonawalla nie wypowiadał się na przestrzeni ostatnich miesięcy w sposób do końca spójny, ale przeważały deklaracje o braku zaangażowania jego przedsiębiorstwa na Starym Kontynencie. W listopadzie mówił on, że gdyby AZ miała problemy z produkcją dla państw europejskich, jego firma mogłaby pomóc. Brzmiało to jednak jako sugestia, że SII mogłoby odciążyć AZ w zakresie mocy produkcyjnych, a nie sprzedawać do Europy osobno od AZ¹⁰. Później jednak w innych wypowiedziach zaznaczał, że SII nie planuje obecnie dostarczać szczepionki do Europy¹¹. Ponadto, jak wspomniano wcześniej, najwyraźniej nie ma nawet takiej możliwości w ramach zasad jej współpracy z AZ.

Najnowsze, a zatem wymagające dokładnej weryfikacji doniesienia sugerują jednak, że i to podejście mogłoby się zmienić. Opóźnienia w dostawach szczepionki AZ dotyczą nie tylko państw Unii Europejskiej, ale również Kanady, która miała otrzymać preparat wytworzony

w fabrykach firmy w Europie. Być może z tego właśnie powodu w styczniu br. SII złożyło do rządu kanadyjskiego wnioski o umożliwienie dystrybucji szczepionki w tym państwie¹². Sytuacja jest jednak niejasna, gdyż na stronie rządu kanadyjskiego widnieją obecnie dwa wnioski w sprawie dystrybucji tej samej szczepionki: jedną 1 października 2020 r. złożyła sama AstraZeneca (oddział w Kanadzie), drugą 23 stycznia 2021 r. złożyły Serum Institute of India i kanadyjska firma Verity Pharmaceuticals, z adnotacją, że uczyniły to w partnerstwie z tym samym kanadyjskim oddziałem AstraZeneki¹³ (żaden z wniosków nie został jeszcze rozpatrzony). To wydaje się sugerować, że najpierw AZ szukała zgody rządu kanadyjskiego dla jej preparatu z Europy, a następnie podjęła próbę uzyskania osobnej zgody dla tego samego preparatu produkowanego przez SII w Indiach (zapewne ze względu na deklarowane przez nią problemy z produkcją w zakładach europejskich).

Podsumowując ten wątek, jak dotąd wydaje się, że ani UE ani sama Polska nie mają możliwości nabycia szczepionki AZ bezpośrednio od SII, gdyż ta ostatnia firma miała ją tylko sprzedawać do określonych państw, szczególnie Afryki i Azji. Tym niemniej, można bez wątpienia założyć, że Kanada także nie znajdowała się na tej liście. Niemoralnie byłoby także zakładać, że Serum Institute of India mogłoby sprzedawać państwu europejskiemu w sytuacji, gdy miał on dać priorytet Azji i Afryce. Jeśli jednak same AZ i SII zmieniają swoje podejście udostępniając swój preparat innym państwom w obliczu problemów z dostawami, to co do zasady mogłyby one je zmienić również wobec państw członkowskich UE¹⁴. Podobnie zresztą, jak będzie jeszcze wykazane niżej, indyjska firma najwyraźniej już teraz prowadzi sprzedaż do takich państw jak Arabia Saudyjska, Brazylia czy RPA, z których żadne nie jest na liście ubogich krajów otrzymujących pomoc w ramach inicjatywy Covax¹⁵. To nie zmienia oczywiście faktu, że równolegle rozpoczną się indyjskie dostawy dla Covax i że liczba dawek szczepionki Covishield, jaką SII ma dostarczyć dla Covax została już określona, a zatem sprzedaż reszty tego preparatu za granicę nie uszczupli tej puli¹⁶.

22 stycznia na pytanie dziennikarza, czy państwa europejskie zwróciły się do Indii o udostępnienie szczepionki, rzecznik indyjskiego MSZ nie odpowiedział wprost, ale stwierdził, że jego państwo będzie dalej udostępniać szczepionki państwom „partnerskim” (*partner countries*) w kolejnych miesiącach w sposób fazowy. Zastrzegł jednak, że będzie to realizowane pod warunkiem, że zasoby szczepionki będą wystarczające na rynku indyjskim

i że będzie to zależne od regulacji panujących w danym państwie. Jego wypowiedź wskazała również, że dostawy dokonują się zarówno w oparciu o umowy między rządami jak i między firmami¹⁷. Nic z tej wypowiedzi nie wydaje się jednoznacznie wykluczać państw europejskich, ale też nie potwierdza jednoznacznie, że obecnie prowadzone są z nimi na ten temat rozmowy. Świeży i jak dotąd niejasny casus Kanady należy zatem obserwować w następnych dniach i tygodniach.

Drugą kwestią jest możliwość nabycia szczepionki AZ bezpośrednio od rządu indyjskiego. Nowe Delhi staje się głównym nabywcą szczepionki od SII, a zatem do pewnego stopnia będzie mogło też nią dysponować na arenie międzynarodowej. Jak dotąd rząd Indii zamówił od SII jedynie 11 milionów dawek¹⁸ (11 stycznia), a następnie kolejne 11 milionów (3 lutego)¹⁹. Nowe Delhi przeznaczy większość dawek tego preparatu na szczepienia własnych obywateli, ale już teraz w ramach swojej „diplomacji szczepionkowej” podarowało jego część innym państwom, w tym głównie swoim sąsiadom w Azji Południowej (dostawy rozpoczęły się 20 stycznia). W tej grupie są na razie Bangladesz²⁰, Bhutan, Malediwy, Mjanma, Nepal i Seszele, dołączyć do niej zaś mogą Afganistan i Sri Lanka, a także odleglejszy Mauritius²¹. W sposób oczywisty to te państwa stanowią dla skupionego na swoim sąsiedztwie Nowego Delhi priorytet²².

Niejasna jest jednak wciąż kwestia eksportu w inne regiony. W styczniu w mediach donoszono o transportach szczepionki Covishield z Indii m.in. do Brazylii (zrealizowana) i Arabii Saudyjskiej (planowana). Zazwyczaj trudno ustalić jest jednak w tych wypadkach, kto jest faktycznym sprzedającym: SII czy rząd indyjski, a firmy AZ i SII dotąd odmawiały udzielenia odpowiedzi dziennikarzom w tej sprawie²³. Należy podejrzewać, że częściej sprzedającym jest jednak SII. W wypadku Bangladeszu na przykład SII ustami swojego dyrektora potwierdził, że firma na umowę na sprzedaż do tego państwa²⁴.

Nowe Delhi jednak za każdym razem skwapliwie przedstawia się tak, jakby było darczyńcą, nawet jeśli w pewnych sytuacjach być może odgrywało jedynie rolę dbającego o sprawny przebieg transportu²⁵. Zrozumienie sprawy utrudniła jeszcze bardziej informacja z 4 stycznia, że rząd w Indiach zabronił SII eksportu szczepionki, a zatem przymusił firmę do sprzedaży jedynie dla siebie²⁶. Nowe Delhi zaprzeczyło temu następnego dnia²⁷, ale dyrektor SII zdążył przyznać w mediach, że zakaz miał miejsce²⁸. Chociaż zatem w kolejnych

tygodniach zrealizowano wspomniane wyżej transporty, te i inne doniesienia pozostawiły wrażenie nacisku, jaki rząd wywiera na tę firmę. Tym samym stało się jasne, że rząd indyjski stał się istotnym podmiotem w procesie dystrybucji szczepionki AZ produkowanej przez SII. Nowe Delhi będzie mogło wpływać na ten proces przez instrumenty takie jak naciski i zakazy wobec SII, priorytetowe traktowanie dostaw do wybranych państw, nadzór nad transportem czy obdarowywanie szczepionkami innych krajów.

O poziomie komplikacji tych kwestii może świadczyć przykład Brazylii. Rząd tego państwa najpierw zamówił szczepionkę od samej AstraZeneki (w formie nie w pełni gotowej: wymagającej przygotowania preparatu do podania jako szczepionki dopiero po dostawie). Jednakże w styczniu, w obliczu pogarszającej się sytuacji epidemiologicznej w tym państwie zwróciło się ono do Indii z prośbą o jak najszybsze, osobne dostawy preparatu w formie gotowej do szczepionki²⁹. Transport z Indii już zrealizowano, a wcześniej wspomniane dostawy od samej AstraZeneki jeszcze nie dotarły. Nie ma jednak jasności, czy faktycznie sprzedającym preparat przybyły z terenu Indii był sam SII czy rząd w Nowym Delhi. Podobnie należałoby to wyjaśnić względem m.in. Arabii Saudyjskiej, Zjednoczonych Emiratów Arabskich, Boliwii³⁰, RPA, Egiptu czy Maroka, wobec których wiadomo na pewno tyle, że szczepionki dostarczane są lub będą z Indii i że zostały one sprzedane, nie подарowane³¹. Na razie 22 stycznia indyjski MSZ ustami swojego rzecznika potwierdził, że charakter komercyjny miało przekazanie szczepionek do Arabii Saudyjskiej, Bangladeszu, Birmy, Brazylii, Maroka i RPA, ale nie określił, kto był formalnym sprzedającym³².

Indie mogą być też w pewnym sensie obecnie zmuszone do zagranicznej dystrybucji szczepionki (komercyjnej bądź charytatywnej), gdyż ich tempo szczepienia i możliwość przechowywania szczepionek nie jest wystarczające względem tempa produkcji SII. Jak przyznał dyrektor firmy, ważność wyprodukowanych w ostatnim czasie szczepionek wygaśnie w marcu i stąd SII spowolniło produkcję, nie mając gdzie przechowywać już wyprodukowanych szczepionek³³. Od 15 stycznia do 4 lutego br. Indie zaszczepiły 4 miliony osób³⁴, a jak wspomniano wcześniej, zamówiły 22 miliony dawek szczepionki od samego SII, poza dawkami od Bharat Biotech.

Na koniec należy dodać, że w przyszłości mogą pojawić się także inne możliwości nabywania szczepionek na COVID-19 z Indii. Jeśli Serum Institute of India nie przeliczy się

w swoich możliwościach, ma szansę wyrosnąć na jednego z głównych graczy na światowym rynku walki z COVID-19. Chociaż jak dotąd firma skupia się na produkcji i sprzedaży preparatu AstraZeneki, rozwija ona równolegle współpracę w tym zakresie z innymi podmiotami (m.in. Themis, Novavax i Codagenix)³⁵, a także pracuje nad własną szczepionką, w tym również preparatami znacznie droższymi i przeznaczonymi na rynki państw rozwiniętych³⁶. Efektów tych prac nie zobaczymy jednak szybko, ale bez wątpienia działalność indyjskiej firmy należy teraz pilnie obserwować.

Krzysztof Iwanek – kierownik Ośrodka Badań Azji

¹ Mimo to niektóre państwa zamierzają nabyć szczepionkę Bharat Biotech. Do tej grupy zalicza się m.in. Brazylia i Wenezuela, a także co najmniej jedno państwo afrykańskie.

Por. np. Prashasti Awasthi, *Brazil to secure Covid vaccine from India*, The Hindu, 5.01.2021, <https://www.thehindubusinessline.com/news/brazil-to-secure-covid-vaccine-from-india/article33499379.ece> [dostęp: 2.02.2021].

² Zeba Siddiqui, *India's Serum Institute to make millions of potential coronavirus vaccine doses*, Nasdaq, 29.04.2020, <https://www.nasdaq.com/articles/indias-serum-institute-to-make-millions-of-potential-coronavirus-vaccine-doses-2020-04-29> [dostęp: 2.02.2021].

³ Serum Institute of India, *Adar Poonawalla speaks to NDTV about the coronavirus vaccine*, 28.10.2020, <https://www.adarpoonawalla.com/adar-poonawalla-speaks-to-ndtv-about-the-coronavirus-vaccine.html> [dostęp: 1.02.2021].

⁴ Gavi, the Vaccine Alliance, *New collaboration makes further 100 million doses of COVID-19 vaccine available to low- and middle-income countries*, brak daty, <https://www.gavi.org/news/media-room/new-collaboration-makes-further-100-million-doses-covid-19-vaccine-available-low> [dostęp: 29.01.2021].

Astra Zeneca, *AstraZeneca takes next steps towards broad and equitable access to Oxford University's potential COVID-19 vaccine*, 4.06.2020, <https://www.astrazeneca.com/media-centre/articles/2020/astrazeneca-takes-next-steps-towards-broad-and-equitable-access-to-oxford-universitys-potential-covid-19-vaccine.html> [dostęp: 29.01.2021].

Gavi, The Vaccine Alliance, *COVAX announces additional deals to access promising COVID-19 vaccine candidates; plans global rollout starting Q1 2021*, brak daty, <https://www.gavi.org/news/media-room/covax-announces-additional-deals-access-promising-covid-19-vaccine-candidates-plans> [dostęp: 29.01.2021].

Eric Bellman, *Gates Foundation Teams Up With Vaccine Maker to Produce 3 Covid-19 Shots*, Wall Street Journal, 7.08.2020, <https://www.wsj.com/articles/gates-foundation-teams-up-with-vaccine-maker-to-produce-3-covid-19-shots-11596804573> [dostęp: 29.01.2021].

⁵ *European Commission gives final approval to AstraZeneca Covid-19 vaccine amid distribution dispute*, France24, 29.01.2021, <https://www.france24.com/en/europe/20210129-european-union-gives-go-ahead-to-astrazeneca-covid-19-vaccine-amid-dispute> [dostęp: 29.01.2021].

Covid: EU approves AstraZeneca vaccine amid supply row, BBC, 29.01.2021, <https://www.bbc.com/news/world-europe-55862233> [dostęp: 29.01.2021].

-
- ⁶ AstraZeneca, *AstraZeneca to supply Europe with up to 400 million doses of Oxford University's potential COVID-19 vaccine*, 13.06.2020, <https://www.astrazeneca.com/media-centre/articles/2020/astrazeneca-to-supply-europe-with-up-to-400-million-doses-of-oxford-universitys-potential-covid-19-vaccine.html> [dostęp: 2.02.2021].
AstraZeneca ma zakłady produkujące szczepionkę w Belgii, Holandii i Wielkiej Brytanii, a zakłady realizujące trzecią fazę (wypełnij i zakończ) w Niemczech, Hiszpanii, Włoszech i Wielkiej Brytanii.
- Alberto Nardelli, Dara Doyle, Suzi Ring, Nikos Chrysoloras, *Faced With a Vaccine Emergency, the EU Made an Enemy of Everyone*, Bloomberg, 30.01.2021, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-01-30/faced-with-a-vaccine-emergency-the-eu-made-an-enemy-of-everyone> [dostęp: 30.01.2021].
Jeśli chodzi o Serum Institute of India, to sam realizuje on całość produkcji w swojej jednostce w mieście Pune, przy czym fiołki do wypełnienia sprowadzane są z Włoch i Niemiec. Obecnie firma buduje drugi zakład produkcyjny we wsi Mandźri (Manjri) pod Pune [to tam doszło niedawno do pożaru, w którym zginęło kilka osób].
- ⁷ Adar Poonawalla (strona internetowa dyrektora SII), *50% of our Covid vaccines will be for India, people won't have to buy them, govts will pay: Adar Poonawalla*, 22.07.2020, <https://www.adarpoonawalla.com/oxford-covid-vaccine-serum-institute-india-adar-poonawalla.html> [dostęp: 1.02.2021].
- ⁸ Adar Poonawalla (strona internetowa dyrektora SII), *SII's Adar Poonawalla on Covid vaccine, pricing and rollout at Hindustan Times Leadership Summit 2020*, 19.11.2020, <https://www.adarpoonawalla.com/siis-adar-poonawalla-on-covid-vaccine.html> [dostęp: 1.02.2021].
- ⁹ *Adar Poonawalla speaks to NDTV...*
- ¹⁰ *Adar Poonawalla Speaks About COVISHIELD – Live*, <https://www.pscp.tv/w/1vOxwEwmnvVGB> [dostęp: 2.02.2021].
- ¹¹ *Exclusive: Saudi Arabia to get three million AstraZeneca shots in about a week from India*, Egypt Independent [z Reutersa], 26.01.2021, <https://egyptindependent.com/exclusive-saudi-arabia-to-get-three-million-astrazeneca-shots-in-about-a-week-from-india/> [dostęp: 2.02.2021].
- ¹² Wiadomości o tym pojawiła się w raptem kilku gazetach, chociaż nie ma pewności co wszystkich podanych przez nie informacji. Powołują się one np. na oficjalny komunikat Verity Pharma i kanadyjskiego oddziału AstraZeneki, których próżno szukać na stronach tych firm. Jednakże pojawienie się wniosku SII na stronie rządu kanadyjskiego pozostaje faktem.
Allison Martell, Euan Rocha, *Verity Pharma and India's SII apply to distribute AstraZeneca vaccine in Canada*, The Chronicle Herald, 2.02.2021, <https://www.thechronicleherald.ca/news/world/verity-pharma-and-indias-sii-apply-to-distribute-astrazeneca-vaccine-in-canada-547859/> [dostęp: 2.02.2021].
- ¹³ Por. Government of Canada, *Drug and vaccine authorizations for COVID-19: List of applications received*, <https://www.canada.ca/en/health-canada/services/drugs-health-products/covid19-industry/drugs-vaccines-treatments/authorization/applications.html> [dostęp: 2.02.2021].
- ¹⁴ W niektórych mediach twierdzono, że nabytkami szczepionki z Indii może być zainteresowana np. Belgia, ale informacje takie należy traktować jako niepotwierdzone.
Archana Chaudhary, P.R. Sanjai, *U.K., Belgium Among Nations Seeking Cheaper India-Made Vaccines*, Bloomberg, 20.01.2021, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-01-20/u-k-belgium-among-nations-seeking-cheaper-indian-vaccines> [dostęp: 2.02.2021].
- ¹⁵ Por. listę państw objętych pomocą w ramach tej inicjatywy:
Światowa Organizacja Zdrowia, *172 countries and multiple candidate vaccines engaged in COVID-19 vaccine Global Access Facility*, 24.08.2020 <https://www.who.int/news/item/24-08-2020-172-countries-and-multiple-candidate-vaccines-engaged-in-covid-19-vaccine-global-access-facility> [dostęp: 3.02.2020].
Por. również wątpliwości wyrażone tu (szerzej co do tego, czy firmy te rzeczywiście nie produkują tej szczepionki dla zysku, jak obecnie twierdzą):
Prasad Ravindranathan, *Reneging on the 'no-profit pledge' to supply Oxford vaccine*, Science Chronicle [za The Hindu], 30.01.2021, <https://journosdiary.com/2021/01/30/reneing-no-profit-pledge-supply-oxford-vaccine/> [dostęp: 2.02.2021].

-
- ¹⁶ *Serum Institute of India, UNICEF enter into long-term supply for COVID-19 vaccines*, New India Express, 4.02.2021, <https://www.newindianexpress.com/world/2021/feb/04/serum-institute-of-india-unicef-enter-into-long-term-supply-for-covid-19-vaccines-2259500.html> [dostęp: 5.02.2021].
- ¹⁷ Government of India, Ministry of External Affairs, *Transcript of Virtual Weekly Media Briefing by the Official Spokesperson (January 22, 2021)*, <https://www.mea.gov.in/media-briefings.htm?dtl/33437/transcript+of+virtual+weekly+media+briefing+by+the+official+spokesperson+january+22+2021> [dostęp: 5.02.2021].
- ¹⁸ Vishnu Som, *Government Orders 11 Million Oxford Vaccine Doses At ₹ 200 Each*, NDTV, 11.01.2021, <https://www.ndtv.com/india-news/oxford-vaccine-to-cost-rs-200-per-vial-serum-institute-likely-to-get-purchase-order-today-sources-2350787> [dostęp: 2.02.2021].
- ¹⁹ *COVID-19 vaccine: Centre places second order for 1 crore Covishield doses*, Business Today, 4.02.2021, <https://www.businesstoday.in/current/economy-politics/covid-19-vaccine-centre-places-second-order-for-1-crore-covishield-doses/story/430221.html> [dostęp: 4.02.2021].
- ²⁰ Poza tym do Bangladeszu trafiają także szczepionki AZ sprzedawane, jak będzie mowa dalej, przez sam SII.
- ²¹ Government of India, Ministry of External Affairs, *Supply of Indian manufactured vaccines to neighbouring and key partner countries*, 20.01.2021, https://www.mea.gov.in/press-releases.htm?dtl/33399/Supply_of_Indian_manufactured_vaccines_to_neighbouring_and_key_partner_countries [dostęp: 2.02.2021].
- Por. również Serum Institute of India, *Government of India starts exporting Serum Institute of India (SII)-produced doses of AstraZeneca's vaccine COVISHIELD to nearby countries*, 25.01.2021, https://www.seruminstitute.com/news_sii_covishield_250121.php [dostęp: 2.02.2021].
- Por. też. Sanjeev Miglani, Waruna Karunatilake, *India sends free AstraZeneca vaccines to Sri Lanka for Friday roll-out*, Reuters, 28.01.2021, <https://www.reuters.com/article/health-coronavirus-sri-lanka-vaccine/india-sends-free-astrazeneca-vaccines-to-sri-lanka-for-friday-roll-out-idUSKBN29X1M6> [dostęp: 2.02.2021].
- ²² W efekcie Indie podarowały szczepionkę wszystkim swoim sąsiadom poza tymi, z którymi są w bardzo złych relacjach: Chinami i Pakistanem (a także dwóm odleglejszym państwom na Oceanie Indyjskim – Seszelom i Mauritiusowi – z czego ten drugi jest państwem w przeważającym stopniu zamieszkanym przez osoby pochodzenia indyjskiego, a także miejscem rejestracji wielu indyjskich firm). Pakistan jednak i tak może otrzymać wyprodukowaną w Indiach szczepionkę AZ poprzez mechanizm dystrybucyjny inicjatywy Covax.
- ²³ Por. np. P.R. Sanjai, Marisa Wanzeller, *Brazil Sends Plane to India for Vaccines as Infections Soar*, Bloomberg, 14.01.2021, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-01-14/brazil-sends-plane-after-india-agrees-to-expedite-vaccine-supply> [dostęp: 2.02.2021].
- ²⁴ Adar Poonawalla (strona internetowa dyrektora SII), *SII's Adar Poonawalla on Covid vaccine...* [od 13. minuty].
- Por. również *Serum Institute of India to sell AstraZeneca vaccine to Bangladesh at \$4/dose*, The Hindu [za Reutersem], 12.01.2021, <https://www.thehindu.com/news/international/serum-institute-of-india-to-sell-astrazeneca-vaccine-to-bangladesh-at-4dose/article33556173.ece> [dostęp: 1.02.2021].
- Bangladesh's Beximco could sell AstraZeneca vaccine by next month*, Al Jazeera, 12.01.2021, <https://www.aljazeera.com/economy/2021/1/12/bangladeshs-beximco-could-sell-astrazeneca-vaccine-by-next-month> [dostęp: 2.02.2021].
- ²⁵ Indyjski MSZ opublikował na przykład tweeta, w którym napisał o tym, że „wyprodukowane w Indiach” szczepionki dotarły do Dubaju. Tweeta otagowano hasłem @VaccineMaitri, a Vaccine Maitri („Szczepionkowa Przyjaźń”), a jest to nazwa inicjatywy Nowego Delhi, w ramach której właśnie rząd ten oddaje część szczepionek w darze. Transport do Dubaju był jednak komercyjny i państwo to nie jest objęte tą inicjatywą.
- ²⁶ *SERUM INSTITUTE BANNED FROM EXPORTING OXFORD-ASTRAZENECA'S COVID-19 VACCINE FOR SEVERAL MONTHS: ADAR POONAWALLA*, Firstpost [za AP], 4.01.2021,

<https://www.firstpost.com/tech/science/serum-institute-banned-from-exporting-oxford-astrazenecas-covid-19-vaccine-for-several-months-adar-poonawalla-9169601.html> [dostęp: 2.02.2021].

²⁷ Poulomi Ghosh, *'Misinformation': Health ministry says no ban on export of Covid-19 vaccine*, Hindustan Times, 5.01.2021,

<https://www.hindustantimes.com/india-news/misinformation-health-ministry-says-no-ban-on-export-of-covid-19-vaccine/story-ojAz09BFLd1ZecdqQM51yN.html>

²⁸ Soutik Biswas, *Coronavirus: India to export Covid vaccines 'within weeks'*, BBC, 5.01.2021,

<https://www.bbc.com/news/world-asia-india-55538092?xtor=AL-72-%5Bpartner%5D-%5Bbinforadio%5D-%5Bheadline%5D-%5Bnews%5D-%5Bbizdev%5D-%5Bisapi%5D> [dostęp: 2.02.2021].

²⁹ Rodrigo Pedrosa, Caitlin Hu, *Brazil authorizes two Covid-19 vaccines for emergency use*, CNN, 17.01.2021,

<https://edition.cnn.com/2021/01/17/americas/brazil-coronavac-oxford-astrazeneca-emergency-authorization-intl/index.html> [dostęp: 2.02.2021],

Brazil's Fiocruz seeks AstraZeneca emergency use, in step toward vaccine rollout, Reuters, 8.01.2021,

<https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-brazil-vaccine-idUSKBN29D2l9> [dostęp: 2.02.2021].

Celine Castronuovo, *AstraZeneca vaccine distribution begins in Brazil*, The Hill, 23.01.2021,

<https://thehill.com/policy/healthcare/535550-astrazeneca-vaccine-distribution-begins-in-brazil> [dostęp: 2.02.2021].

³⁰ *Brazil, Bolivia get AstraZeneca Covid jabs from India*, France24, 13.01.2021,

<https://www.france24.com/en/live-news/20210113-brazil-bolivia-get-astrazeneca-covid-jabs-from-india> [dostęp: 1.02.2021].

Ricardo Brito, Pedro Fonseca, *Brazil scrambles for India-made vaccines to jumpstart inoculations*, Reuters, 4.01.2021,

<https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-brazil-india-idUSKBN2991Ij> [dostęp: 2.02.2021].

Gabriel Stargardter, *Raging virus, few shots. How Brazil missed its chance to secure COVID-19 vaccines*, Reuters, 20.01.2021,

https://www.reuters.com/article/idUSKBN29W141?utm_source=twitter&utm_medium=Social [dostęp: 2.02.2021].

³¹ Por. np. poniższy tekst, który stwierdza, że dostawa do Arabii Saudyjskiej z Indii zostanie dokonana „w imieniu” AstraZeneki.

Saudi Arabia to receive 3 million doses of vaccine from Serum Institute in a week, Business Today, 26.01.2021,

<https://www.businesstoday.in/current/world/saudi-arabia-to-receive-3-million-doses-of-vaccine-from-serum-institute-in-a-week/story/429115.html> [dostęp: 2.02.2021].

Por. również Danny Ramos, *Bolivia signs contract with India's Serum Institute for 5 million AstraZeneca vaccine doses*, Yahoo Finance, 13.01.2021,

<https://finance.yahoo.com/news/bolivia-says-signs-contract-serum-160932357.html> [dostęp: 2.02.2021],

Dubai approves Oxford-AstraZeneca vaccine to combat COVID-19, Saudi Gazette, 2.02.2021,

<https://saudigazette.com.sa/article/603144/World/Mena/Dubai-approves-Oxford-AstraZeneca-vaccine-to-combat-COVID-19> [dostęp: 2.02.2021].

³² Government of India, Ministry of External Affairs, *Transcript of Virtual Weekly Media Briefing...*

³³ Mojo Story, *Adar Poonawalla @adarpoonawalla on Serum Institute's Oxford AstraZeneca Vaccine with @bdutt*, 3.01.2021, <https://www.pscp.tv/w/1lPKqXlyoLdxb> [dostęp: 1.02.2021].

³⁴ Nikhil Rampal, *India gives 4 million covid vaccine doses, but pace slower than expected*, LiveMint, 4.02.2021,

<https://www.livemint.com/news/india/india-gives-4-million-covid-vaccine-doses-but-pace-slower-than-expected-11612422848611.html> [dostęp: 4.02.2021].

³⁵ Stephanie Findlay, *India eyes global vaccine drive to eclipse rival China*, Financial Times, 1.02.2021,

<https://www.ft.com/content/1bb8b97f-c046-4doc-9859-b7fob60678f4> [dostęp: 3.02.2021].

³⁶ *Adar Poonawalla speaks to NDTV...*